

ubi agitur de illo vitando, seu de periculo animæ, canonicam esse, et ad leges canonicas spectare. Sic Glossa per textum in regula *Possessor*, de Regul. jur., in 6, ubi alia jura adducit, quibus locis id tradunt communiter doctores, ut notat Navar. Comment. c. *Si fueraveris*, n. 106; et idem tradunt Bartol. et alii, quos refert et sequitur Fortun. tract. de Ult. fine utriusque juris, n. 151. Unde, sicut in naturalibus potentiis superior interdum versatur circa materiam inferioris sub altiori ratione, et ultra illam circa aliam excellentiorem, ut patet de intellectu respectu sensuum; ita quodammodo lex canonica excellentiori modo materiam legis civilis, et aliam præterea altioris ordinis complectitur.

10. *Tertia differentia.* — *Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad potestatem regiam, vel cum ea conjungebatur, vel illi subordinabatur.* — Unde etiam potest tertia differentia in primariis materiis considerari. Nam materia legis civilis principalior, et magis per se intenta, est, quæ pertinet ad justitiam humanam: principalis autem materia legis canonicæ est, quæ pertinet ad justitiam et religionem divinam, quia fere reliqua omnia ad hanc refert et ordinat, ut constat ex dictis. Unde quoad hanc partem civilis potestas magis limitata nunc est in Ecclesia, quam esset ante christianam religionem; nam olim cura religionis ordinabatur ad honestam felicitatem reipublicæ, ut supra ex D. Thoma notavimus; nunc autem religio, et spiritualis salus ac felicitas per se primo intenta est, et reliqua propter illam: et ideo olim cura religionis, vel pertinebat ad potestatem regiam, vel cum illa conjungebatur in eadem persona, vel illi subordinabatur: nunc autem cura religionis specialiter pastoribus Ecclesiæ commissa est. Unde materia primaria legis ecclesiasticæ est religionis materia, sub qua comprehendimus omnem illam, quæ ad sanctificationem animæ spectat: indirecte vero, seu in ordine ad illam, ad alias etiam materias extenditur, ut declaratum est.

11. Et hinc intelligitur qua ratione contingat, ut lex canonica et civilis interdum versentur circa eandem materiam, quia nimirum materia per se temporalis est, et sub ea ratione potest lex civilis circa illam versari: habet tamen aliquem respectum ad spiritualia, et sub ea ratione potest ad legem canonicam pertinere. Atque hoc modo multa delicta dicuntur esse mixti fori, quia ad utramque potestatem pertinere possunt, et in eis datur locus præventioni. Et hoc tantum probat secunda ratio

dubitandi, supra posita, quia diversæ facultates possunt interdum circa eandem rem materialiter versari, et eadem res potest esse utilis ad diversos fines; et e converso idem peccatum potest perturbare rempublicam, tam in temporalibus quam in spiritualibus; ita ergo possunt hæc leges habere aliquam materiam communem, quamvis non totam, quia semper finis proprius, et præsertim excellentior, aliqua media propria, et excellentiorem materiam habet, circa quam versari nullo modo potest inferior potestas.

12. Ultimo, ex dictis intelligitur posse aliquando Pontificem determinare materiam aliquam, seu quasi reservare illam, ut tantum canonica sit, non solum declarando (ut sine dubio facere potest, quando materia ipsa ex se et ex jure divino spiritualis est), sed etiam constituendo et eximendo, sibi que reservando aliquam materiam propter spiritualem rationem, etiamsi alias secundum se posset esse materia legum civilium. Ratio est, quia illa potestas est superior, et ita in ordine ad suum finem potest disponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit; ergo multo magis potest sibi appropriare materiam communem, si ad decentiam rerum sacrarum judicari oportunum.

13. *Respondetur argumentis.* — Ad rationes dubitandi in priori loco positas, in discursu capituli fere responsum est. Solum circa tertiam, quæ ex utriusque juris principiis sumebatur, tria notanda sunt. Primum est, usum legum civilium disponentium in materiis canonicis solum admitti posse in legibus civilibus quæ aut versantur circa materiam mixti fori, vel disponunt circa materiam fori ecclesiastici adjuvando ecclesiasticas leges modo ab eis permissio. In quo imprimis observare oportet ut leges civiles non repugnent canonicis; nam, ubi repugnaverint, canonicæ præferendæ sunt, quia sunt a superiori potestate; quando vero non solum non repugnant, sed potius conveniunt, et lex civilis juvat, et suo modo ministrat canonicæ, utraque servanda est, unaquæque in suo foro, et juxta mensuram sibi proportionatam. Sicque leges civiles prohibent et puniunt delicta, quæ per canones etiam puniuntur, ut sunt usuræ, matrimonia illicita, ut incestuosa, clandestina, et similia: nam hæc interdum sunt contra naturalem justitiam, ut usura, vel sunt contra debitum modum contrahendi etiam naturalem, et convenientem ad pacem reipublicæ, et ideo sub ea ratione possunt esse materia legum civilium in his quæ

per canonicas non prohibentur. Interdum vero leges civiles puniunt delicta quæ sunt omnino fori ecclesiastici, ut est hæresis, blasphemia, et similia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ christianæ, etiam quoad externam pacem et felicitatem temporalem, et alias Ecclesia id non prohibet; imo utitur ministerio talium legum in suum finem: et hæc doctrina colligitur etiam ex citatis juribus, et ex c. 2, 35, q. 2, et ex capit. 2 de Desponsat. impuber., et est valde communis, ut videri potest in Glossa in Authentica *Quomodo oporteat Episcopos*, etc., in princ., verb. *Tolli*, de Elect., quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, ut videre licet in Felin. in c. *Ecclesia*, de Constit. latissime, et ibi in Abbate, et aliis, et plura refert Covar. in 4, c. 6, in principio, n. 18, 19 et 20; Matienz., l. 5 Recopil. tit. 1, l. 1; Glossa 7, n. 3 et 4; Greg. Lop. in l. 5, t. 3, partit. 4, n. 3. Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes supra insinuate, scilicet per tales leges civiles intendi ut canonicæ melius impleantur, et ut alia damna et perturbationes reipublicæ vitentur, et plura refert Sancius, l. 3 de Matrim., disp. 47, n. 12.

14. *Leges civiles observantur in canonico foro ubi canones nil disponunt et sunt usui Ecclesiæ accommodatæ.* — Secundo, observandum est leges civiles interdum admitti, non solum in eadem materia, sed etiam in usu fori ecclesiastici; quando autem hoc contingit, non fit ex vi jurisdictionis civilis, nam leges civiles non possunt ad hoc obligare, ut per se constat; sed fit ex voluntario usu potestatis ecclesiasticæ, quæ, ubi desunt canonicæ leges, civiles sibi utiles admittit, et illis utitur. Illud autem fit duobus modis per canones: unus est per generalem regulam, quod leges civiles observantur in foro canonico, ubi canones nihil disponunt, et leges sunt usui Ecclesiæ accommodatæ secundum similitudinem rationis. Ita enim proficitur Luc. 3, c. 1 de Novi operis nuntiat. ibi: *Sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur.* Unde infra concludit: *Secundum legem et canonum statuta negotium non differas terminare.* Ubi Glossa et fere omnes doctores id notant, et Panormit., in capite secundo de Desponsat. impuber., et Bernard. Diaz. in Pract., capite decimoquarto, in fine, et ibi Salzed., qui advertunt in hujusmodi occasione leges proprii regni præferendas esse imperialibus, ubi canonicæ deficiunt, et referunt alios. Sed fortasse hoc magis est consilii quam necessitatis, cum per canones

non veniatur dispositum, nisi aliud ex consuetudine ecclesiasticorum judicium habeatur; illam enim observandam esse censeo.

15. Alter modus est, quando in particulari lex aliqua civilis est canonizata (ut aiunt), id est, canonica effecta ex acceptance Ecclesiæ. Ad hujusmodi autem canonizationem non satis est legem aliquam civilem esse infertam in Decreto authentico Gratiani, quia ille non habuit jurisdictionem qua posset talem vim dare legi civili, sed necesse est ut pontificia auctoritate sit approbata, et inter canones recepta, ut fit in cap. 1 et 2 de Caus. possessionis, et cap. *In primis*, § *Gloriosus*, dist. 11, et ibi notat Glossa, verb. *Capituli*. Item Glossa, in capite primo de Rebus Ecclesiæ non alienand., in 6, ver. *Tractatus*, ubi Germin. et alii.; Abb. in cap. *Super eo*, 1 de Testibus, n. 4; et latius ibi Felin., n. 3, et in cap. 2 de Rescript., n. 29 et 43; et bene Rebuff., in tract. *Nominatio-num*, q. 5, n. 15; et Gutier., lib. 1 *Canonic. quæstionum*, cap. 21, num. 32 et 33, qui refert Ripam in cap. 2 de Rescript., num. 80, et alios.

16. *De legibus Codicis circa personas ecclesiasticas.* — Tertio, observandum est circa leges illas Codicis a Justiniano imperatore editas circa personas et res ecclesiasticas. Ad quas aliqui respondent eo tempore nondum fuisse personas, et bona ecclesiastica exempta a jurisdictione imperatorum. Sed non potest admitti responsio, tum quia id quod supponit simpliciter falsum est; tum etiam quia saltem de rebus et causis ecclesiasticis est certum, semper fuisse exemptas, cum tamen leges illæ etiam de his materiis multa disponant. Alii respondent fuisse factas illas leges ex consensu Pontificum, sic enim non repugnat laicum spiritualia tractare, ut indicatur in cap. *Decernimus*, et c. *Cum non ab homine*, de Judic., et ibi notatur, et Glos. in cap. *Imperium*, dist. 10 et 16, q. 7, in princ. Sed hoc non est verisimile, quia, licet interdum Pontifices conferant secularibus principibus aliqua particularia, quæ sine spirituali jurisdictione exerceri possunt, non tamen illis conferunt spirituales jurisdictionem, nec Ecclesiæ gubernationem committere possunt, et ideo non est verisimile illis contulisse potestatem ad illas leges ferendas; et maxime cum de illa commissione non constet, et imperatores in eis propria auctoritate uti, et in eo sensu loqui videantur. Alii ergo excusant imperatores, quod bona fide et omnino juvando Ecclesiam illas leges fecerint, et forte non ad obligandum, vel cogendum

ecclesiasticos, vel in materia ecclesiastica; sed ad instruendum suos ministros de rebus ecclesiasticis, ut servare illas, et juvare Ecclesiam possent, cum oporteret: et certe hoc animo videntur multæ similes leges positæ inter leges Partitarum Hispaniæ. Utcumque vero sit, certum est illas non esse veras leges, nec obligare, juxta cap. *Litteras*, de Juram. calum., nisi in his in quibus fuerant canonizate; in aliis vero, si fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ sunt, ut etiam sumitur ex l. *Privilegia* et l. *Cassa*, c. de Sacrosan. Eccles.; si vero non sint contrariæ, poterunt deservire per modum instructionis, non per modum juris. De quo videri potest Felin. in dicto capit. *Ecclesia*, de Constit., n. 36; et ibi Panormit., n. 15.

CAPUT XII.

UTRUM POTESTAS ECCLESIASTICA EFFICACIAM HABEAT IN ACTUS MERE INTERNOS, ITA UT PER LEGEM CANONICAM PER SE PRÆCIPUI AUT PROHIBERI POSSINT.

1. *Ratio dubitandi.*—Explicuimus hactenus proprium principium, et finem legis canonicæ, sequitur ut declarem materiam ejus, et incipiamus a propinquiori, quæ est actus humanus, et quia de actu exteriori in genere nulla est difficultas, de interiori specialiter inquirimus; nam, licet de lege humana in communi supra definierimus non posse per se versari circa internos actus, in lege canonica habet illa resolutio specialem difficultatem, quam in hunc locum remisimus. Est autem generalis ratio dubitandi, quia potestas ecclesiastica est spiritualis, et ordinatur principaliter ad internum bonum animarum, et habet altius principium, scilicet, Deum ipsum supernaturaliter illam conferentem, et ideo ex utroque capite videtur posse immediate versari circa interiores actus. Unde argumentor in hunc modum: nam Christus Dominus habet potestatem ferendi leges obligantes ad actus internos, ut credendi, et similes, et ideo potuit præcipere confiteri etiam cogitationes internas: ergo potuit Vicario suo relinquere participationem hujus potestatis: nulla est enim repugnantia: ergo relicta fuit ab eo.

2. Probo hanc ultimam consequentiam variis modis: primo, ex generalitate illorum verborum, *quodcumque ligaveris*, etc. Cur enim a nobis limitatur, cum principis concessio ample sit interpretanda? Secundo, ex congruentia insinuata, quia ad finem hujus potestatis hæc

materia proportionata est; nam interna salus animarum, quæ per hanc potestatem intenditur, magis pendet ex internis actibus quam ex externis. Tertio, probatur inductione; nam primo potest Ecclesia remittere interiores culpas per absolutionem sacramentalem. Deinde potest dispensare in votis, etiam pure internis et mentalibus; ergo habet jurisdictionem in tales actus. Item potest similia vota irritare. Præterea potest pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod etiam requirit potestatem jurisdictionis, ut nunc suppono. Præterea aliquando excommunicat propter interioriorem actum, ut propter hæresim mentalem, ut ex multis Decretis conatur probare Medina statim citandus. Interdum etiam videtur punire actum externum ob conditionem internam æque hominibus occultam, quod perinde est. Tandem potest hæc sententia confirmari, quia homo potest se voluntarie subjicere alteri per votum obedientiæ, etiam quoad internos actus; quid ergo mirum quod Christus subjecerit fideles Vicario suo, etiam quoad interiores actus?

3. *Prima opinio affirmativa.*—Propter hæc et similia argumenta, nonnulli doctores affirmant posse Ecclesiam ferre leges quæ immediate versentur circa interiores actus. Ita sentit Glossa in Clement. 1 de Hæret., § *Verum*, verbo *Et ipso*; Glossa etiam in c. *Cogitationis*, de Pœn., d. 1; Adrian., quodl. 8, a. 1, litter. H et sequent.; Medin., Cod. de Orat., q. 15; de hac re Albert. Pighi, l. 6 de Ecclesiast. hierarchia, c. 26, et Summa Rosel., verbo *Absolutio*, 1, num. 28 et 29, ubi plura allegat, sed non recte, ut Sylvester advertit.

4. *Sententia communis.*—Contraria tamen sententia communis est, quam tenet divus Thomas 1. 2, q. 91, art. 4, q. 100, art. 9; et ibi Soto, et reliqui expositores: item Soto in d. 22, q. 2, a. 3, et Cajetanus 22, q. 11, a. 3, et opusc. de Auctoritate Papæ, c. 19, et in Summa, verb. *Hæresis*; Palud. in 4, d. 13, q. 3, a. 1, n. 15; et d. 15, q. 5, a. 2, n. 24; et d. 17, q. 2, a. 2, et q. 7, n. 20; Major in 3, d. 25, q. 2, dub. ult.; Durand. in 4, d. 15, q. 12; et d. 17, q. 8; Antonin., 3 p., tit. 24; Almain. de Potestate Ecclesiæ, c. 10; Castro, l. 2, de Justa hæret. punit., c. 18, et lib. 2 de Leg. pœnal., c. ult.; Gabr., lect. 62 in Can., litt. K; Gerson., tract. de Vit. Spirit., lec. 4, sub Alphab. 62, litt. G et H; Navar. in Sum., c. 27, n. 57, et in dicto c. *Cogitationis*, de Pœnit., d. 1, n. 9; et in c. *Si quis non dicat*, eadem dist. n. 8, ubi refert Felin., Hippolyt. et

alios; idem in princ. de Pœnit. 5, n. 23; Driedo, lib. 3 de Libert. Christiana, cap. 5; Si-mancas, de Cathol. instit., tit. 42, n. 3; Ang., verb. *Hæreticus*, ubi refert canonistas, et verb. *Hora*, n. 27, Sylvest., verb. *Excommunicatio*, 7, n. 3, ubi male allegat Angel. in contrarium, ut infra videbimus, et verb. *Hora*, quæst. 11, et verb. *Hæresis*, 1, quæst. 8; Armil., eodem num. 1, et bene Tabien. verb. *Excommunicatio*, 5, casu 4, num. 4.

5. *Humana potestas non potest judicare de actibus mere internis, nec punire, cum nequeat scire illos.*—Fundamentum potissimum divi Thomæ est, quia humana jurisdictio non potest ferre leges de actibus de quibus non potest judicare, nec punire; sed potestas ecclesiastica humana non potest judicare de actibus mere internis, neque illos punire; ergo nec potest de illis leges ferre. Minor expresse asseritur in cap. *Sicut tuis*, et c. *Tua nos*, de Simon.: *Nobis*, inquit Pontifex, *solum datum est de manifestis judicare*; sumitur etiam ex cap. *Eru-bescant*, d. 32. Et ratio est, quia judicium supponit causæ cognitionem; actus autem interiores sunt omnino extra cognitionem humanam, et ideo judicium de internis ad solum Deum pertinet: *Homo enim videt ea quæ parent, Deus autem intuetur cor*, 1 Reg. 16; et ideo dicebat Paul. 1 ad Corinth. 14: *Nolite ante tempus judicare quoad usque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium*. Major autem sumitur ex Arist., 10 Ethicor., c. 5, dicente potestatem legislativam necessario debere conjunctam habere potestatem coactivam, quia alias esset inutilis et inefficax: unde fit hominem solum posse ea lege præcipere, quæ potest punire, si aliter fiant; non punit autem nisi judicando; ergo circa ea tantum versatur lex humana, circa quæ potest humanum judicium versari. Potest etiam idem probari a paritate rationis, vel etiam a fortiori, quia plus est legem ferre quam judicare, et quia lex esse solet regula humani judicii.

6. *Difficultas.*—Hoc vero fundamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo judicio sit sermo in majori assumpta, aut de judicio quod profertur ab homine per sententiam, aut quod profertur potest ab ipso legislatore per legem: interdum enim ita fertur judicium; quando, videlicet, lex ipsa per se ipsam punit delictum, ferendo, verbi gratia, excommunicationem ipso facto incurrendam, quæ propterea vocatur latæ sententiæ, quia fert lex ipsa sententiam. Si intelligatur priori modo,

videtur falsa illa major, quia multa possunt prohiberi et puniri per legem ecclesiasticam, quæ non possunt per sententiam hominis condemnari, ut sunt omnia ita occulta, ut probari non possint; et ratio est, quia ut homo judicet, indiget testibus et probatione facti: ut autem lex judicet et puniat, non semper hoc est necessarium, sed sufficit conscientia delinquentis, ut patet in exteriori hæretico omnino occulto, qui statim manet excommunicatus, et in conscientia tenetur abstinere. Si autem judicium in majori propositione sumatur posteriori, vel generali modo, sic in eadem propositione petitur principium; nam hoc est de quo agimus, scilicet, an lex ipsa per se possit judicare de actibus occultis per se, sicut potest de per accidens occultis; et sic facile negabitur minor de eodem judicio intellecta: nam jura quæ in probationem adducuntur non sunt ad rem, quia loquuntur de judicio ferendo per sententiam hominis. Et præterea propositio illa, quod potestas legislativa non possit esse circa aliquem actum sine coactiva, non videtur per se necessaria, si sermo sit de coactione, ut distinguitur ab obligatione in conscientia, quam fortasse Aristoteles ignoravit, et ideo postulavit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At vero si lex obligat in conscientia, ut maxime de ecclesiastica infra ostendemus, illa est sufficiens efficacia legis; imo pœnæ, vel censuræ, quæ ipso jure ab Ecclesia imponuntur, maxime habent efficaciam ex ligamine conscientiæ; ergo non repugnat Ecclesiam habere potestatem ad ferendas leges, quæ in conscientia obligent pro actibus internis, etiamsi non posset ad illos exterius et per hominis actionem cogere.

7. *Non esse impossibilem ecclesiasticam potestatem in mere interna: de facto tamen non dari, non enim constat ubi data.*—Priusquam ad hæc respondeam, censeo præcipuam probationem hujus sententiæ non esse sumendam ex impossibilitate rei secundum se, hanc enim plane non video, quod et argumentum proxime factum, et rationes in principio positæ persuadere videntur; potuisset enim Christus, si voluisset, hanc potestatem Ecclesiæ dare. Tractanda est ergo res de facto, et probandum est non dedisse: nam hoc mihi multo verisimilius est. Et primum argumentum sit, quod in Scriptura non est aliquod indicium hujus potestatis; sed hæc occulta interiora semper reservantur Deo, et ad hoc faciunt verba supra adducta ex Paulo. Neque etiam summi Pontifices de hac potestate mentionem aliquam fe-